

vlade Milana Panića. Petrović je ove iznenađujuće političke poteze popratio izvodi-
ma iz dnevnčkih bilježaka Dobrice Ćosića, Momira Bulatovića i Vladislava Jovanovića. Kako bi pokušao da na neki način iz nepovoljnog međunarodnog položaja izvuče novoformljenu Jugoslaviju, Ćosić je na jednoj od sjednica Vrhovnog saveta odbrane početkom avgusta najavio konstituiranje Državnog saveta. Ćosić je smatrao kako je jedno ovakvo tijelo neophodno i prema Petrovićevom mišljenju predstavlja „odgovor na Miloševićevu retoriku neučestvovanja u ratu i Panićevu politiku njegovog okončanja“ (22). Prvi neposredan zadatak Saveta za usaglašavanje stavova o državnoj politici (kojeg su po dužnosti činili predsjednik SRJ, predsjednik Savezne vlade, predsjednik Republike Srbije, predsjednik Crne Gore, predsjednici vlada iz navedenih republika, savezni ministar vanjskih poslova te savezni ministar unutarnjih poslova,

a prema potrebi i ostali članovi saveznog i republičkih rukovodstava) bio je „stvaranje koherentne pregovaračke pozicije“ pred nastupajuću Konferenciju. Na sjednicama su raspravljana pitanja vezana za državni kontinuitet, priznavanje jugoslovenskih republika, jugoslovensko-albansko pitanje na Kosovu, Metohiji i u Crnoj Gori te Konferencija o Jugoslaviji u Londonu, odnosno Platforma za učesće delegacije SRJ na istoj.

U poglavlju o konsultativnom procesu koji je pred Konferenciju vodio Ćosić sa predstavnicima političkih stranaka iz Srbije i Crne Gore, sa Srpskom pravoslavnom crkvom i njenim predstavnicima te naučnicima priložene su memoarske bilješke Dobrice Ćosića i isječci iz dnevne štampe. Izdanje je opremljeno i hronologijom mirovnih pregovora o Bosni i Hercegovini od januara do sredine avgusta 1992. godine te popisom skraćenica.

Edin Omerčić

Lara J. Nettelfield i Sarah E. Wagner, *Srebrenica nakon genocida* (prijevod s engleskog Senada Kreso). Sarajevo: Institut za istoriju, 2015, 347 str.

Dana 16. aprila 1993. godine Srebrenica je proglašena sigurnom zonom Ujedinjenih nacija, te je ovaj gradić, na samoj granici sa Srbijom, zaokupio pažnju međunarodne i domaće javnosti, pred čijim očima je u periodu 1992-1995. činjen genocid, a u svega nekoliko dana jula 1995. ubijeno preko 8000 ljudi. Iako nije u cijelosti istražen ni ratni period, o njemu je napisano stotine hiljada stranica materijala, dok je Srebrenica nakon genocida bila predmet

vrlo površnih analiza pojedinih segmenata određenih događaja, poput izbora, povratka izbjeglica ili gradnje spomenika. Autorice knjige – *Srebrenica nakon genocida*, Lara J. Nettelfield i Sarah E. Wagner, sveobuhvatno prate ove i još niz drugih događaja, nazivajući ih intervencijama, sa ciljem da istraže dugoročne efekte zločina koji su počinjeni u Srebrenici. Kao rezultat njihovog dugogodišnjeg istraživanja, otvorena su mnoga, do tada zanemarena, iznimno

bitna pitanja, iscrpno analizirana i predstavljena u tri dijela knjige sa sedam vrlo temeljito obrađenih poglavlja. Uz prethodno definiranje samog pojma intervencije, autorice daju analizu niza intervencija, počevši od onih neuspjelih, misleći pri tome na osnivanje sigurne zone UN-a 1993, ili zahtjeva za specijalni status grada iz 2007. godine. U potpunosti razotkrivaju razloge zbog kojih je formirana ova sigurna zona UN. Posebno izdvajaju izjavu generalnog sekretara UN, Kofija Anana, koji ističe kako će "Srebrenica zauvijek progoniti UN..."; te u knjizi razmatraju pokušaje ispravljanja nepravde ove neuspjele intervencije. Ovi pokušaji se, prema autoricama, ogledaju u kontinuiranim nastojanjima međunarodne zajednice na planu dokumentiranja, kongresnih i parlamentarnih rezolucija, mikrofinansijske pomoći koju poslijeratnoj općini pruža razvojni program UN (UNDP), čime se krivci za neuspjelu intervenciju, koja je imala za posljedicu genocid, pokušavaju iskupiti. Povratak izbjeglica, izgradnja Memorijalnog centra Potočari, organizirani obilasci mjesta na kojima su počinjene masovne egzekucije Bošnjaka u vremenskom razdoblju sedam dana od pada enklave, već tradicionalno organiziranje marša mira su još neke od intervencija koje obrađuje ova knjiga.

Učestvujući na gotovo svakom od redovnih sastanaka, mjesečnim protestima, javnim demonstracijama, skupovima u Memorijalnom centru te brojnim lokalnim događajima i konferencijama, prateći žene u obilascima stratišta čiji su očevo, muževi, sinovi, braća, rođaci beskrupulozno ubijeni tokom genocida u Srebrenici, autorice su pomno pratile spomenute intervencije te značajno rasvijetlile goruće probleme sa kojima se susreću preživjele žrtve genocida. Prikazujući svakodnevni život u Srebrenici,

ukazuju na niz problema s kojima se suočavaju srebrenički povratnici, kao što su nezaposlenost, zdravstveno osiguranje i obrazovanje. Obilazak jednog od šest mjesta egzekucije Bošnjaka nakon pada Srebrenice, Doma kulture Pilice, gdje je za svega nekoliko sati 16. jula 1995. ubijeno preko 500 Bošnjaka iz Srebrenice, ostavio je poseban dojam na autorice ove knjige. Naime, ispred zapuštenog Doma kulture u Pilici, nalazi se veliki krst i spomenik posvećen 24 vojnika VRS, mještana Pilice, koji su umrli u periodu 1992-1995. Dakle, spomenik je posvećen jednom sasvim drugačijem narativu, što u potpunosti objašnjava apsurd i aroganciju sve češće prakse pokušaja brisanja i potiskivanja najsravnijih zločina, te njihovog izjednačavanja sa nepostojećim i izmišljenim zločinima. Autorice konstatuju kako ovaj i još nekoliko drugih sličnih primjera, daju jasnu, uvredljivu i uznemirujuću poruku žrtvama genocida i povratnicima kako za njih u manjem bosanskohercegovačkom entitetu nema mjesta.

U drugom dijelu knjige koji se odnosi na "ispravljanje nepravde van granica BiH", autorice analiziraju djelovanje bošnjačke dijaspora u Zapadnoj Europi i SAD-u, sa posebnim osvrtom na grad St. Luis, gdje živi najveća grupa preživjelih Srebreničana izvan Bosne i Hercegovine i gdje je osjećaj zajednice vidljiv. Primjećuju kako bošnjačka dijaspora posebno djeluje kroz nekoliko vrlo bitnih segmenata, poput političkog aktivizma, usvajanja rezolucija o genocidu u Srebrenici i najstojanja njihovog uvođenja u udžbenike historije, finansijske podrške povratnicima ili stipendiranje djece bez oba roditelja. Također ističu kako jedna od značajnih sfera njihovog djelovanja jeste i podrška kampanji koju je provodio ICMP o prikupljanu uzoraka krvi sa ciljem

identificiranja nestale rodbine.

Sa druge strane, analizirajući zajednice u kojima su se naselili veterani VRS, autorice daju jedan sasvim drugačiji pogled na "ispravljanje nepravde van granica BiH." Naime, zahvaljujući zaplijeni oko 200 000 dokumenata VRS-a iz 1998. od strane Tužilaštva ICTY, ustanovljeno je kako se Drinski korpus i njemu podređene jedinice sastojao od 22 000 pripadnika. S obzirom na to da je cijela mašinerija bila potrebna za počinjenje takvih razmjera zločina genocida, poput onih u nekoliko dana jula 1995, svi oni su se našli pod lupom istražnih organa SAD-a. Mnogi od njih su, prilikom ispunjavanja imigracijskih formulara za ulazak u SAD izostavili spomenuti svoje pripadništvo vojnoj službi, što je dalo pravnog osnova Vladi SAD-a da pokrene postupke protiv njih. Posebna pažnja u studiji je usmjerena na predstavljanje vrlo značajnih podataka o procesuiranju i epilogima ovih postupaka.

Analiza rada ICTY u pet glavnih suđenja na Tribunalu vezanih za Srebrenicu, kao i analiza rada organizacija i institucija Republike Srbije i Republike Srpske, koje imaju za cilj poricanje utvrđenih činjenica, smješteni su u treći, ujedno i posljednji dio ove knjige. Analizirajući materijal korišten u navedenim procesima pred ICTY-em, u knjizi je istaknut značaj više različitih vrsta dokumenata, uz napomenu da svaki od njih ima svoj doprinos u rekonstrukciji događaja iz jula 1995. godine. Pri tome, autorice analiziraju dokumentaciju vojnih jedinica, direktiva i naredbi VRS, ističu značaj presretnutih telefonskih razgovora u kontekstualizaciji počinjenih zločina, potom iskaze svjedo-

ka sa neformalnih sastanaka, svjedočenja nižerangiranih oficira. Zapažaju kako je službeni trag na papiru prestao da postoji u danima činjenja najtežih zločina prilikom pada enklave te ukazuju na probleme dokazivanja, jer su masovna pogubljenja planirana na neformalnim sastancima i u komunikaciji šifrovanim jezikom. Autorice daju poseban značaj pojedincima koji su preživjeli srebreničke masakre, smatrajući ih najupečatljivijim primjerima svjedočenja. Takvih je bilo 12 bošnjačkih muškaraca ili dječaka, koji su preživjeli zarobljavanje, zatvor i pokušaj pogubljenja, te ističu kako su oni "postali reprezentativni glas preko 8000 ljudi." No, kao odgovor na brojne dokaze koje generiraju sudovi i komisije o nestalim osobama ova knjiga razmatra i nastojanje elita u Republici Srpskoj i Srbiji da minimiziraju zločine koji su se desili u Srebrenici, slijedeći dosljedno obrazac direktnog poricanja, diskreditacije, preimеноvanja i opravdavanja.

Ovakvi načini poricanja najtežih zločina, nesumnjivo pokazuju vrlo zbunjujuće historijske narative na kojima odrastaju nove generacije. S obzirom da su u međuvremenu, nakon dvodecenijske vremenske distance, rođene i odrasle nove generacije, kojima savremenici događaja ostavljaju u naslijeđe ovakve vrste narativa – poput poricanja najtežih zločina, ova knjiga predstavlja nemjerljivi doprinos kako bi se na osnovu brojnih relevantnih dokumenata prezentirale činjenice i ponudilo jedno, bez imalo sumnje, nepristrasno naučno štivo generacijama koje dolaze.

Merisa Karović-Babić